

Rola Demiurga w stworzeniu świata

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Schemat
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Rola Demiurga w stworzeniu świata

William Blake, *Europa proroctwem*, 1794
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jak już zapewne wiesz, system filozoficzny Platona zwany jest idealizmem, który ma charakter dualizmu. Oznacza to, że filozof dzieli rzeczywistość na świat wiecznych, niematerialnych i niezniszczalnych idei oraz świat materialny, w którym przychodzi żyć człowiekowi. Jak myślisz, czy świat istniał zawsze i nie miał żadnego początku, czy też kiedyś go miał? Jeśli nie jest on odwieczny, to musiał w jakiś sposób powstać. Jednak kto jest jego twórcą? A nade wszystko – czy takiego twórcę można nazwać Bogiem?

Twoje cele

- Poznasz koncepcję Demiurga – boskiego Rzemieślnika.
- Przeanalizujesz podstawowe idee platońskiej kosmologii.
- Uporządkujesz wiedzę z zakresu nauki Platona.
- Przedstawisz tzw. kosmologiczny dowód na istnienie Boga.

Przeczytaj

Przypomnij sobie główne założenia Platońskiego systemu. Rozważ dlaczego nazywamy go idealizmem, a dlaczego – dualizmem.

Idealizm i dualizm Platona

Platon z fresku Rafaela Santi (*Szkoła Ateńska*, 1509–1511) zdobiącego wnętrze Pałacu Watykańskiego. Filozof przyjmuje tutaj wręcz symboliczną pozę. W lewej ręce trzyma egzemplarz swego dialogu, noszącego tytuł *Timajos*, w którym przedstawia proces stworzenia świata i wprowadza postać Demiurga – boskiego Rzemieślnika. Prawą dłoń wskazuje ku górze, co ma symbolizować odniesienie do niematerialnego i wiecznego świata czystych idei. Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dokonajmy przypomnienia najważniejszych punktów Platońskiej teorii idei. Zdaniem filozofa materia nie posiada żadnej mocy sprawczej, czyli nie jest w stanie nadać sobie kształtu i tworzyć konkretnych przedmiotów (lub powodować zmian w obrębie tych przedmiotów i relacji pomiędzy nimi). Odwiecznymi i niematerialnymi wzorcami konkretnych rzeczy są dla Platona oczywiście idee. Te bowiem zarówno tworzą niematerialny i odwieczny świat, jak i stanowią wzorce dla jednostkowych i zniszczalnych przedmiotów świata materialnego. Na tym właśnie polega Platoński dualizm, dzielący świat na dwoje: wieczny świat niematerialnych idei oraz zmienny świat materialnych i zniszczalnych przedmiotów, dla których idee stanowią wzory. Pierwszy z tych światów jest dla człowieka dostępny tylko w sferze czystego namysłu, składa się bowiem z inteligibilnych idei, które jest w stanie poznać jedynie nasz intelekt. Drugi natomiast jest światem, w którym człowiek żyje na co dzień i który doświadcza wszystkimi zmysłami.

Założenie o realnym istnieniu niematerialnych, **inteligibilnych** idei nazywamy idealizmem. Idealizm może przyjmować różne formy, takie jak chociażby idealizm radykalny, który zakłada, że istnieją tylko i wyłącznie idee, lub też idealizm umiarkowany, który dopuszcza obok istnienia idei również istnienie materii.

Krzeseł, na którym siedzę, jest niczym innym, jak materialną manifestacją niematerialnej i wiecznej idei krzesła. Albo też inaczej: idea krzesła jest inteligibilnym wzorcem dla wszystkich materialnych i zniszczalnych krzesel. Gdzieś, utrzymywał filozof, istnieje krzesło doskonałe, i to z niego wywodzą formę wszystkie zwykłe krzesła. Źródło: Pxhere, domena publiczna.

Zastanów się, jak mogło wyglądać tworzenie świata przez Demiurga. Jak myślisz, jak wyglądała kolejność tworzenia poszczególnych przedmiotów zniszczalnych?

Demiurg a stworzenie świata

Jak już wspomniano, idee stanowią odwieczne i niematerialne wzorce dla zmiennych, zniszczalnych przedmiotów materialnych. Zasadniczą cechą świata idealnego jest jego trwanie, a więc niezmienność, odwieczność. Cechą świata materialnych przedmiotów jest zaś wieczne „stawanie się”, a więc to, że wraz z biegiem czasu wszystko się zmienia. Zasadne wydaje się więc pytanie: czy nasz zmienny, materialny świat miał kiedyś swój początek, czy też może zachodzące na nimi przemiany są odwieczne, jak same idee? Platon nie był zwolennikiem wizji świata odwiecznego, który nigdy nie miał swego początku. Potrzebował zatem motywu, od którego ten mógłby się rozpocząć i trwać w sposób nieprzerwany aż do dziś. Stąd też bierze się teoria boskiego Rzemieślnika – Demiurga.

Świat zmienia się nieustannie, można wręcz powiedzieć (nieco po heraklitejsku), że świat nie „istnieje”, lecz „wciąż się staje”. Jeśli zaś chodzi o działanie istoty rozumnej, a więc człowieka, działa on w sposób celowy. Na przykład każdy rzemieślnik wykonuje konkretne przedmioty na podstawie znanych sobie idei tych rzeczy. Szewc tworzy buty, stolarz – meble, rzeźbiarz – rzeźby. Z drugiej strony, jeśli myślimy o jakimś konkretnym przedmiocie,

zawsze rozważamy sposób jego powstania, szukamy jego przyczyny. Niepodobna – mówi Platon – aby ten proces powstawania coraz to nowych rzeczy nie miał swego początku. Tym bardziej jakiś doskonały Rzemieślnik, boski Umysł, musiał go zainicjować.

Platońska teoria duszy upodabnia ją do idei. Dusza jest bowiem odwieczna i niezniszczalna, a wraz z ciałem tworzy konkretnego człowieka. Filozof zapożyczył przy tym od pitagorejczyków teorię reinkarnacji, w myśl której dusza przechodzi poprzez kolejne wcielenia, doskonaląc się dzięki nim. Dusze te są celem istnienia całego świata i dla nich właśnie został stworzony.

Źródło: Pxhere, domena publiczna.

Najpierw więc idee i materia istniały osobno. Te pierwsze są oczywiście odwieczne, jednak jeszcze wtedy nie posiadały swych materialnych manifestacji. Materia istniała więc, ale nie miała jeszcze żadnych właściwości. Była chaotyczna i bezładna, gdyż nie stanowiła jeszcze materialnych przedstawień odwiecznych idei. Nie można o niej powiedzieć nawet tego, że była bezkształtna, gdyż „bezkształtność” również jest właściwością.

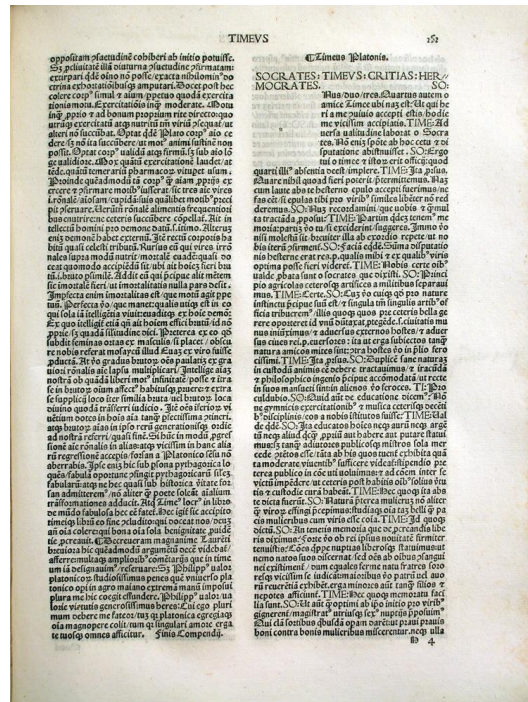
Demiurg, korzystając ze wszystkich abstrakcyjnych idei, użył ich jako wzorów do stworzenia konkretnych, materialnych przedmiotów, z których składa się świat. Nadał mu kształt kuli, gdyż jest to kształt idealny. Podobnie uformował wszystkie ciała niebieskie, układając je na

nieboskłonie przy użyciu idei proporcji matematycznych, które do dziś odkrywa astronomia. Na Ziemi zaś stworzył życie, aby u kresu swej pracy tchnąć dusze w ludzkie ciała.

Doniosłość dzieła Demiurga

W interpretacji Platona świat ma więc swój początek. Dopiero w momencie ukończenia przez Demiurga swego dzieła zaistniały czas, przestrzeń i życie. Czas – gdyż dopiero zmienność i następowanie po sobie kolejnych rzeczy pozwala go odmierzać. Przestrzeń – gdyż dopiero po zaistnieniu konkretnych przedmiotów można było mówić o odległości między nimi. Życie – gdyż było ono możliwe dopiero wtedy, gdy dusze zyskały materialne ciała.

Musimy jednak podkreślić istotną kwestię. Otóż Demiurg nie był w tej koncepcji istotą nieograniczoną. Jest on bóstwem w znaczeniu twórcy, Umysłu, doskonałego Rzemieślnika tworzącego świat. Nie jest jednak Bogiem rozumianym jako twórca nieograniczony. Wykorzystując idee do kreacji świata, był im ściśle podporządkowany, zwłaszcza zaś idei w platońskiej gradacji najwyższej – idei Dobra. Świat stworzony przez doskonałego Demiurga był światem doskonałym, był ucieleśnieniem Dobra. Jednak wraz z upływem czasu ulega on erozji, cofaniu się, a jego koniec (choć dziś niemożliwy do wyobrażenia) z pewnością kiedyś nastąpi.

Timajos, późny dialog Platoński, w którym filozof wyłożył wizję stworzenia świata i wyjaśnił rolę Demiurga.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Demiurg a tzw. dowód kosmologiczny

Kilka stuleci po Platonie zacznie się rozwijać zupełnie nowa religia zwana chrześcijaństwem. Jej teologowie, wyśmieniciele wyedukowani w filozofii, będą starali się udowodnić istnienie swego Boga. Jednym z wielu argumentów okaże się dowód kosmologiczny, którego pierwowzór znaleźć możemy właśnie u greckiego filozofa. W myśl tego dowodu każdy istniejący przedmiot posiada swoją przyczynę. Cofając się jednak w tym związku przyczynowym przez kolejne, następujące po sobie rzeczy, nie będziemy tego robili w nieskończoność, gdyż w końcu dotrzemy do praprzyczyny wszelkiego stworzenia – Boga.

Słownik

Demiurg

(gr. *demiurgos* – rzemieślnik, wytwórca) boski budowniczy świata; powodowany dobrocią zbudował świat najlepszy z możliwych; w odróżnieniu od Boga chrześcijańskiego demiurg Platoński jest budowniczym, a nie Stwórcą świata, ponieważ buduje on świat z istniejącej odwiecznie materii i idei, a nie tworzy go z nicości (*creatio ex nihilo*)

dowód kosmologiczny

jeden z popularniejszych dowodów na istnienie Boga, w myśl którego, cofając się w związku przyczynowym lub przyczynowo-skutkowym, w wyniku naszych działań

napotkamy na praprzyczynę, którą jest Bóg; zasadniczo ten sposób rozważań przejawia się już u Platona, został jednak rozwinięty przez Arystotelesa w koncepcji Nieruchomego Poruszyciela, a potem zadomowił się w teologii chrześcijańskiej

idea

(gr. *idéa* – to, co widoczne, kształt, wyobrażenie, postać) jedno z podstawowych pojęć filozoficznych, ze względu na swą historyczność i ilość zastosowań bardzo złożone w definiowaniu; do filozofii wprowadził je Platon, aby określić to, co inteligibilne, a więc niedostępne poznaniu zmysłowemu, a odkrywane jedynie przez rozum, tzn. racjonalny namysł nad światem, o którym pouczają nas zmysły; w dualizmie platońskim przeciwstawiana zmysłowej materii, z której (na wzór wiecznych idei) powstają zniszczalne rzeczy jednostkowe

idealizm

(łac. *idealis* – idealny) nazwa wszystkich kierunków głoszących, że podstawową realnością są idee (byty pozazmysłowe), natomiast świat materialny jest czymś wtórnym, pochodnym; w metafizyce wyróżniamy idealizm obiektywny, głoszący, że idee istnieją niezależnie od człowieka, oraz idealizm subiektywny – gdy istnienie rzeczywistości uzależnia się od umysłu ludzkiego; idealizm platoński (platonizm) głosi, że obok przemijalnych i zniszczalnych rzeczy we wszystkich dziedzinach bytu i działania istnieją pierwiastki idealne, wieczne i niezmienne, mające przewagę nad realnością, idealizm ten oznacza: w metafizyce (istnienie bytu idealnego, od którego byt realny jest niższy i zależny), w psychologii (uznanie, że nieśmiertelna dusza istnieje niezależnie od ciała jako najdoskonalsza część człowieka), w teorii poznania (istnieje wiedza racjonalna, niezależna od doświadczenia, a wiedza zmysłowa ma być jej podporządkowana), w metodologii (wyższość metody dialektycznej nad wszelkimi badaniami empirycznymi), w etyce (najwyższymi celami są dobra idealne i dobra realne powinny być im podporządkowane jako środki)

inteligibilia

(łac. *intelligibilitas* – uchwytność intelektualna) przedmioty czystego intelektu, a więc poznawalne tylko przez czysty namysł intelektualny jako niematerialne i abstrakcyjne; od tego pojęcia pochodzi pojęcie poznania inteligibilnego, a zatem poznania poprzez badanie intelektualne, rozważanie czegoś

Schemat

Polecenie 1

Przeanalizuj poniższy schemat. Zastanów się, w jakich kontekstach możemy nazywać Demiurga bogiem. W czym przypomina on Boga chrześcijańskiego?

Polecenie 2

Odpowiedz, pod jakimi względami obie koncepcje Demiurga i Boga chrześcijańskiego są ze sobą sprzeczne.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Wskaż cechę, przez którą koncepcja Platona przypomina deizm.

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Koncepcje stworzenia świata możemy podzielić na koncepcje *creatio ex nihilo* (stworzenie z nicości) oraz na koncepcje *ex nihilo nihil* (w myśl których nic nie powstaje z nicości). Oceń, do których z nich można zaliczyć koncepcje platońską i chrześcijańską.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Rola Demiurga w stworzeniu świata

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VI. Filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej. Uczeń:

4) porównuje platońską i biblijną koncepcję początku świata: Timajos (28 b – 30 c) a Biblia (Rdz 1, 1 – 2, 3).

XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

1) przedstawia główne starożytne koncepcje absolutu (Boga): demiurg oraz idea dobra (Platon), nieporuszony poruszyciel (Arystoteles), rozumna natura świata (stoicyzm), prajednia (Plotyn);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji. Uczeń:

- pozna koncepcję Demiurga – boskiego Rzemieślnika;
- przeanalizuje podstawowe idee platońskiej kosmologii;
- uporządkuje wiedzę z zakresu nauki Platona;
- przedstawi tzw. kosmologiczny dowód na istnienie Boga.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;

- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- z użyciem e-podręcznika;
- schemat;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy temat i cele lekcji. Prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną wprowadzającą w temat: *Kto jest twórcą świata? Czy takiego twórcę można nazwać Bogiem? Co na ten temat głosił Platon?*

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Następnie nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Jakie są główne założenia platońskiego systemu? Dlaczego nazywamy go idealizmem, a dlaczego – dualizmem?* Uczniowie podają propozycje odpowiedzi. Ochotnik zapisuje odpowiedzi na tablicy. Następnie nauczyciel wspólnie z uczniami układa je w mapę myśli.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Schemat”. Wybrany uczeń odczytuje treść polecenia: *Przeanalizuj poniższy schemat. Zastanów się, w jakich kontekstach możemy nazywać Demiurga bogiem. Pod jakimi*

względami przypomina on Boga chrześcijańskiego? Klasa dzieli się na grupy i opracowuje propozycje odpowiedzi. Przedstawiciel wskazanej grupy prezentuje propozycję rozwiązania zadania, a pozostali uczniowie komentują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.
5. Ćwiczenie, które uczniowie realizują jako ostatnie, wykonywane jest indywidualnie. Ponownie nauczyciel udostępnia uczestnikom zajęć przez platformę edukacyjną jego treść: *Przyporządkuj do odpowiednich grup cechy Demiurga platońskiego i chrześcijańskiego Boga.* Nauczyciel sprawdza przez platformę zaznaczone odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel rozdaje uczniom ankietę ewaluacyjną z oceną lekcji, pracy własnej oraz pracy klasy. Udziela im też informacji zwrotnej.
2. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się...

Praca domowa:

1. Wybierz i opisz jeden przykład (z literatury, teatru, kina lub sztuk pięknych), w którym przedstawiona jest dowolna koncepcja boga jako stwórcy świata.

Materiały pomocnicze:

- Drozdek A., *Bóg Platona*, „Studia Philosophiae Christianae” 1998, 34/2, s. 87-102.
- Warburton N., *Krótką historia filozofii*, tłum. S.Lipnicki, Warszawa 2020.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Schemat” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.